

ULUĞ BİR ÇINAR
İmâm Mâturîdî
Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı

28-30 Nisan 2014 • Eskişehir

Hazırlayan
Prof. Dr. Ahmet Kartal

ULUĞ BİR ÇINAR
İmâm Mâturîdî

Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı

28-30 Nisan 2014 • Eskişehir

Yayına Hazırlayan
Ahmet Kartal

Koordinatör
Derya Aydın

Grafik Uygulama
Sercan Arslan

Mizampaj
Çelebi Şenel

1. Baskı, 2014 İstanbul

Baskı Cilt

Ofis Yayın Matbaacılık, Güven Sanayi Sitesi, B Blok
No: 386 Tel: (0212) 576 47 15
Topkapı/İSTANBUL

Sertifika No: 19492

Yapım
DOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ
Bab-ı Ali Yokuşu, Cermal Nadir Sk. B.Milas Han
No: 24/114 Sirkeci/İstanbul Tel: (0212) 520 27 19

Yrd. Doç. Dr. Mustafa BOZKURT

1966 yılında Kahramanmaraş'ın Afşin İlçesinin Bakraç köyünde doğdu. İlk ve orta tahsilini kendi köyünde tamamladı. 1984 yılında İstanbul Bakırköy lisesini bitirdi. 1990 yılında Konya Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. 90-95 yılları arasında İstanbul-Beyoğlu'nda öğretmen olarak çalıştı. 1995 yılında İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalına Araştırma görevlisi oldu. 1996 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalında Prof. Dr. Y. Şevki Yavuz danışmanlığında "Mutezile'de Hidayet Problemi" isimli tezle Yüksek Lisansını tamamladı. 2000 yılında 35. Madde kapsamında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde (İlahiyat Fakültesi) Kelam Anabilim Dalında görevlendirildi, 2006 yılında Prof. Dr. Ahmet Akbulut danışmanlığında "Fahreddin Razi'de Bilgi Teorisi" isimli tezle doktorasını tamamladı. 2006 yılında tekrar İnönü Üniversitesi döndü. 2011 yılında Yrd. Doç. oldu halen bu üniversitede görevine devam etmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Mâturîdî'de Hakikat, Taklid ve Tahkik Açısından İman

Giriş

İslam düşüncesinde imanın hakikatinin ne olduğu konusu önemli bir yere sahiptir. Zira Kelamî pek çok tartışma imanın hakikatine bağlı olarak yapılmıştır. Hz. Peygamberin vefatından sonra Müslüman topluluklar arasında cereyan eden birçok ihtilafın temelinde imana yüklenen anlam yer almıştır. Özellikle imanın hakikatine ameli de dâhil eden itikâdî topluluklar bu ihtilafların daha da derinleşmesine ve sıkıntılarının çoğalmasına neden olmuşlardır. Bu anlayışın bir sonucu olarak, bazı kesimlerin tekfir edilmesi teolojik sorunların daha da derinleşmesine yol açmıştır.

Bilhassa Cemel ve Sıffin hadiselerinden sonra özellikle büyük günah işleyenlerin durumunun ne olacağı konusunda ileri sürülen görüşler imanın hakikati konusundaki tartışmaları gündeme getirmiştir.

İslam toplumunda derin yaralar açan bu hadiseler henüz sıcaklığını korurken, yaşanan olaylar karşısında toplumsal gerginlikler sürekli artmıştır. Özellikle

Hariciler tarafından ortaya atılan “büyük günah işleyenlerin küfre düştüğü” görüşü bunun en büyük nedenleri arasında yer almıştır. Bu yaklaşıma bağlı olarak “amelin imandan bir parça bir cüz olduğu anlayışı” ve bu anlayışın bir sonucu olarak Hariciler tarafından gerçekleştirilen bazı eylemler imanın hakikatinin ne olduğu konusunun araştırılmasına neden olmuştur. Birçok itikadî oluşum tarafından İslam’ın ve Kuran’ın temel yaklaşımının ne olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

İtikadî fırkaların, iman anlayışının temelini imanın hakikati konusundaki yaklaşımları belirlemektedir. Bu anlamda İslam düşüncesine baktığımız zaman, farklı kabullerin olduğunu görmekteyiz. Bu farklı yaklaşımlara kısaca değinilecek olursabunu birkaç maddede özetlemek mümkündür.

1. **İman kalbin tasdikidir diyenler:** İmâm Mâturîdî, İmam Eş’arî, Bakillanî, Cüveynî, Gazzalî, Ebu’l-Muin en-Nesefî, Şerhistânî, Fahreddin Razi, Seyfeddin Amidî

2. **İman sadece dilin ikrarıdır diyenler:** Mürcie ve Kerramiye

3. **İman kalp ile tasdik ve dil ile ikrardır diyenler:** Ebu Yusr Muhammed Pezdevî ve Serahsî

4. **İman, kalbin tasdiki dilin ikrarı ve amelden oluşmaktadır diyenler:** Mu’tezile, Hariciler ve Zeydiyye

5. **İman kalbin marifetidir diyenler:** Cehm b. Saffan

Birçok bölünmelerin yaşandığı bu dönemde Ehlisünnet tarafından dile getirilen ve **imanı sadece kalbin tasdiki** şeklinde ele alan anlayış, İslam toplumunun bütün unsurlarını bünyesinde toplayan, kesinlikle daha büyük ve içerisinde hemen her guruba yer veren bir şemsiye görevi yapmıştır.

Bu söylem incelendiği takdirde sadece o dönem için ara çözüm şeklinde ortaya atılmış bir birleştirici anlayış olarak değil aslında Kuran’a da uygun bir yaklaşım olduğu görülecektir. Biz bu tebliğimizde Ehlisünnet’in önemli iki kolundan biri olan ve ekole adını veren Ebu Mansur el-Mâturîdî’nin iman anlayışı üzerinde duracağız.

İmanın Hakikati

Mâturîdî, imanı kalbin tasdiki şeklinde tanımlamaktadır. Ona göre dilin ikrarı tek başına imanı ifade etmez. Fakat dil kalpte olan tasdiki haber verir. Ona göre dil kalbin bir nevi tercümanıdır. Dil kalpte olanı aktarır. ¹ Mâturîdî bunu söylerken dille söylenen her şeyin kalpte tasdik olarak bulunması gerektiğini ifade etmez. Sadece kalpte olan bir şeyin ifade

edilişinin dille mümkün olduğunu söyler. Çünkü dil kalpte olmayan bir şeyi de söyleye bilir- Münafıkların söylemleri gibi- nitekim Mâturîdî, Maide 5/41 ayetini yorumlarken bu hususa değinmektedir.²

İmanın lügatte tasdik anlamına geldiğini ifade eden Mâturîdî, tasdik olan bir şeyin de sadece kalpte olabileceğini dolayısıyla imanın yerinin kalp olduğunu ve tasdik olduğunu ifade eder.³

İmanı iman yapan şey yani imanın hakikati, kalbin tasdikidir. Dil ile söylemek veya marifet anlamında bilmek şeklinde imanın kabul edilemeyeceğine değinen Mâturîdî, bu kabulünün Kur’ân’ın iman konusundaki ortaya koyduğu bir anlam olduğunu ifade eder ve bu şekildeki bir iman anlayışına Kur’ân’dan şu delilleri getirir.

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَيَالِيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ

“İnsanlardan, inanmadıkları halde, “Allah’a ve ahiret gününe inandık” diyenler vardır. Bunlar Allah’ı ve inananları aldatmaya çalışırlar, oysa sadece kendilerini aldatırlar da farkında değildirlir.”⁴

Allah, bu ayette kalplerinde iman (tasdik) olmadığı halde sadece dilleriyle inandık diyenlerin imanlarının kalplerinde bulunmadığını Peygamberine haber vermektedir. Bunların kalplerinde tasdik olmadığı halde sadece dilleriyle söyleyenler olduğu ve böylesi bir imanın muteber olmadığı ifade edilerek Kerramiye’nin “iman tasdik olmayıp sadece dille söylemektir” şeklindeki anlayışına bu ayet aslında bir reddiyedir diyen Mâturîdî yine aynı ayeti münafıkların imanlarının geçersiz olduğunu ve imanın kalbin tasdikinden ibaret oluşunun delili olarak görmektedir.⁵

يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ لَا يَخْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِن قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَاعُونَ لِقَوْمٍ آخِرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهَا يَقُولُونَ إِنِ أَوْتَيْنَا هَذَا فَخُذُوهُ وَإِن لَّمْ تَأْتَوْهُ فَاحْذَرُوا وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا أُولَئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرْ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ

“Kalbleri inanmamışken, ağızlarıyla, “Inandık” diyenler, Yahudilerden yalana kulak verenler ve başka bir topluluk hesabına casusluk edenlerden inkara koşanlar

seni üzmesin. Sözleri asıl yerlerinden değiştirirler de, "Böyle bir fetva size verilirse alın, verilmezse kaçmın" derler. Allah'ın fitneye düşmesini dilediği kimse için Allah'a karşı senin elinden bir şey gelmez. İşte onlar Allah'ın, kalplerini arıtmak istemediği kimselerdir. Dünyada rezillik onlarıdır. Onlara ahirette de büyük azap vardır."⁶ Mâturîdî imanın, dilin söylemi ve marifet olamayacağını bu ayete dayandırır. Bu ayeti aynı zamanda imanın sadece kalbin tasdiki olduğunun bir delili olarak görür.⁷

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيْمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ قَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ
بِالإِيْمَانِ وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ عَذَابٌ
مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

Mâturîdî'nin imanın hakikatine delil olarak getirdiği ayetlerden biri de şudur: "Kalbi imanla dolu olduğu halde, zor altında olan kimse müstesna, inandıktan sonra Allah'ı inkâr edip, gönlünü kâfirliğe açanlara Allah katından bir gazap vardır; büyük azap da onlar içindir."⁸ Bu ayette eğer bir zorlama varsa kalbi imanla dolu olduğu halde dilleriyle kalplerinde olan aksini söylemenin imana zarar vermeyeceğinden bahsedilerek, imanda asıl olanın kalbin tasdiki olduğunu dillinin söylemesinin önemli olmadığına işaret vardır.⁹

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا
يَدْخُلِ الْإِيْمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَا
يَلِيْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"Arâbiler: "Inandık" dediler, de ki: İnanmadınız ama İslam olduk deyin; inanç henüz kalplerinize yerleşmedi; eğer Allah'a ve Peygamberine itaat ederseniz, işlediklerinizden bir şey eksilmez; doğrusu Allah, bağışlar, merhamet eder."¹⁰ Mâturîdî bu ayeti de tefsir ederek imanın hakikatinin kalbin tasdiki olduğunu dilin ikrarının ve marifetin imanın hakikati olmadığını söyler. Eğer Kerramiye'nin dediği gibi iman dilin ikrarı olsaydı o zaman bu kimselerin imanının gerçek olması gerekirdi. Fakat Allah onların kalplerine imanın henüz yerleşmediğini söylemek suretiyle imanda asıl olanın kalbin tasdiki olduğunu ifade eder.¹¹

Mâturîdî bu ve benzer ayetleri temel alarak imanın hakikati konusunda kalbin tasdikini esas alır. Şüphesiz bu görüşü savunan tek Mâturîdî değildir fakat Mâturîdî, bu konuda önemli bir yere sahiptir. Mâturîdî'nin dışında gerek Eş'arî ekolden olsun gerek Mâturîdî ekolden olsun birçok kelamcı aynı görüştedir.

Mâturîdî, imanın kalp işi oluşunu sadece ayetlerle değil aklı birtakım delillerle de temellendirmeye çalışır.

Bu delillerden birisi, 1. iman kelimesine dilciler ve lügatçilerin vermiş oldukları manadır. Onlara göre imanın kök anlamı, tasdikdir. Tasdik zorlama ve cebir altına alınamayan yönü ise kalpte bulunan tasdik kısmıdır. Eğer iman, dilin ikrarı olarak alınacak olsa dile zorla farklı şeyler söyletebilir. Fakat kalpte böyle bir şey söz konusu olamaz. Hatta insanlar yıllarca kalbinde kabul ettiği bir şeyi dili ile farklı şekilde söyleyebilmektedirler.¹²

İnsan için öyle durumlar vardır ki, zamanın çoğunluğu mükelleflerin fiilî ve lisanî bir iman davranışı olmaksızın gelip geçmektedir. Eğer iman dilin ikrarı veya fiilî ikrar olan amelden oluşmuş olsaydı bu durumda olan kimselerden bu özel durumlarda iman bulunmaması gerekirdi. Fakat yukarıda zikrettiğimiz ayette "Kalbi imanla dolu olduğu halde, zor altında olan kimse müstesna, inandıktan sonra Allah'ı inkâr edip, gönlünü kâfirliğe açanlara Allah katından bir gazap vardır;"¹³ kalbinde iman olduğu halde ifadesi ile dille farklı söylenmesine rağmen kalpteki imanın zarar görmeyeceği dolayısıyla da imanın bir kalp işi olduğu vurgulanmaktadır.

2. Bir diğer aklı delil olarak yeryüzünde dilsiz kimselerin olduğunu ve sadece imanı değil hiç bir şeyi dille ifade edemediklerini, eğer dil ile söylemek imanın hakikati olsa idi o zaman konuşamayan kimselerin hiç iman etmemeleri gerekirdi. Bu mümkün olmadığına göre o zaman imanın gerçek hakikatinin kalp olduğu ortaya çıkmış bulunmaktadır diyerek imanın dille söylemek olmadığını belirtir.¹⁴

Mâturîdî'ye göre iman dilin ikrarı olmadığı gibi, Cehm b. Safvan'ın iddia ettiği gibi kalbin marifeti de değildir. İmanın kalbin marifeti olarak isimlendirmesinin yanlış olacağı üzerinde durur. Marifet ve tasdik ayrı manalar ifade ettiğini belirtir. Bunu ayırt etmenin güçlüğüne de vurgu yapan Mâturîdî, tasdik zıttının, tekzip ve inkar olduğunu marifetin zıttının ise tanımamak ve bilmemek olduğunu bir şeyi bilmemenin onu inkar anlamına gelemeyeceğini ifade eder. O, insanlar bilmedikleri şeyleri inkar etmiş olurlar diye bir hüküm vermek yanlıştır der. İmanın, kalbi tasdik olduğuna gerek *Kitabü't-tevhîd*'de gerekse *Tevlâtü'l-Kuran*'da çok sık vurgu yapan Mâturîdî, marifetin/bilginin tasdike sevk eden bir yönünün olduğunu, bilgisizliğin tekzibe sevk ettiği gibi, bunlar arasında aslında sıkı bir ilişki olmakla beraber aynı şeyler olmadığı da bir gerçektir der.¹⁵

İman-Amel İlişkisi

Mâturîdî, amelin de iman olmadığını, bu nedenle ameli iman olarak gören Mutezile ve Havaric'in görüşlerini de eleştirir. Bu anlamda Kuran'da amelin iman olmadığına delalet eden birçok ayete dikkat çeker.

*“Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz? Yapmayacağınız şeyi söylemeniz, Allah katında büyük gazaba sebep olur. Doğrusu Allah, kendi uğrunda, kenetlenmiş bir duvar gibi, saf halinde çarptıranları sever.”*¹⁶

*“Ey iman edenler! Size ne oldu ki, “Allah yolunda, savaşa çıkın” dediği zaman yere çöküp kaldınız? Oysa dünya hayatının geçimini ahirete göre pek az bir şeydir.”*¹⁷

*“Size ne oluyor da: “Rabbimiz! Bizi halkı zalim olan bu şehirden çıkar, katından bize bir sahip çıkan gönder, katından bize bir yardımcı lutfet” diyen zavallı çocuklar, erkekler ve kadımlar uğrunda ve Allah yolunda savaşmıyorsunuz?”*¹⁸

*“İnananların gönüllerinin Allah'ı anması ve O'ndan inen gerçeğe içten bağlanması zamanı daha gelmedi mi?”*¹⁹

Bu ve buna benzer ayetlerde Allah Müminleri sergiledikleri birçok davranıştan dolayı kınamış, bu fiillerinden dolayı çetin olan azaba maruz kalacakları yönünde onları uyarılmış fakat onları yine de müminler olarak vasıflandırmıştır. Daha doğrusu mümin vasfını onlardan soyutlamamıştır. Bu ayetler büyük günah işlenmesi halinde bile iman vasfının kişilerde devam ettiği gerçeğini bizlere ifade eder diyen Mâturîdî, böyle kimselerin imandan çıktığını söyleyenlerin görüşlerinin Kuran'a uymadığını belirtir.²⁰

Şimdiye kadar daha ziyade ayetler ele alınarak akli bazı çıkarımlarla imanın hakikatinin tasdik olduğu, güçlü bir şekilde vurgulanmış oldu. Burada imanın hakikatinin ne olduğunu sadece kavramsal bir tartışma olarak görmemek gerekir. Bunun pratik hayata yansımalarının olduğu göz ardı edilmemelidir. Yine imana verilen anlamın bireysel ve toplumsal boyutlarının da olduğu bir gerçektir.

Birey açısından olaya baktığımız zaman, bireylerin kendilerini mümin olarak görmeleri, amel noktasında eksiklik veya amelin yokluğu nedeniyle kendilerinin tamamen İslam dışı kalmadıklarını düşünmelerine sebep olacaktır. İnanç boyutunda sıkıntı, yani inkâr olmadığı müddetçe yapılan kötü fiillerden/nevâhi-veya terk edilen iyi fiillerden/evâmîr dolayı insanın yine de iman sınırları içerisinde kendini görmesi bireyin psikolojisi açısından çok önemlidir. Zira bu

kimsede hala mensubu bulunduğu düşünceye dahil olduğu duygusu yani müminlerden olduğu fakat bu yaptığı veya yapamadığı fiillerden dolayı suçlu olduğu, borçlu olduğu fikrinde olup yine de kendisini müminlerden biri olarak görmesi ona aidiyet duygusu veren önemli bir faktördür. Bu kimseler amel noktasında her ne kadar kusurlu iseler de bunun verdiği maşubiyetle fırsat bulduğunda mutlaka dinin emir ve nehiyleri konusunda olumlu adımlar atacaklardır. Hatta bazı durumlarda bu psikoloji içerisinde olan kimselerin daha duyarlı davranışlar sergiledikleri bilinen hususlardandır.

Bunun zıttı kabul edildiğinde yani iman kalbin tasdiki yanında amel etmektir de denildiğinde, emirleri yerine getirmeyip yasakları yapan kimselerin kendilerini imanın dışında görmeleri onların aidiyet duygusunu zedeleyecektir. Bu durumda olan bir kimse nasıl olsa dinin dışına çıktım düşüncesiyle daha da duyarsız davranışlar sergileyecektir.

Bu açılarından bakıldığı zaman bireyin psikolojisi açısından davranış problemleri yaşayan kimselerin tekrar kazanılabilir konumda olmaları her zaman olumlu bir durumdur. Fakat bu tür kimselerin tamamen dışlanması, davranış olarak yanlış ve hatalı olduğu kadar, bu dışlanma onların tekrar dönüşünü zorlaştıracığından dolayı da kabul edilemez bir anlayıştır.

Burada bir hususa daha dikkat çekmek istiyoruz. İslam'ın emir ve nehiyleri şüphesiz ibadetlerle sınırlı değildir. İbadetlerin dışında hayatımızın her alanını kaplayan pek çok helaller ve haramlar mevcuttur. İbadetler konusunda çok hassas olduğu halde diğer emirler ve yasaklar konularında o kadar duyarlı olmayan Müslüman modelleri yanında ibadetler konusunda çok duyarlı olmadığı halde diğer konularda çok duyarlı olan modeller de mevcuttur. İslam'ın istediği ise her iki hususta da duyarlı olunmasıdır. Fakat içerisinde bulunduğumuz toplum tarafından ibadetler konusunun diğer konulardan daha çok öne çıkarıldığı gözlemlenen hususlardandır. Örneğin anlı secdeye değen insanlardan zarar gelmez anlayışı, hâlbuki anlı secdeye gelenlerden de zarar gelir ve gelmektedir de. İbadetler konusunda çok hassas olduğu halde muamelatta dürüst davranmayan, hatta ibadet konusundaki tutumlarını bir istismar aracı olarak kullanan kimselerin olduğu günlük hayatta sürekli müşahede edilmektedir.

Mâturîdî'nin dikkat çektiği önemli bir konu da insanların hep başkalarına nasihat edip kendilerini unuttukları hususudur. O, “iyiliği insanlara emrediyor

*kendinizi unutup musunuz*²² şeklindeki ayetin izahında İnsanın önce kendisini ıslah etmekle işe başlaması akli bir gerekliliktir diyerek bugünün de toplumsal bir sorununa dikkat çekmektedir.²²

Toplumsal düzeyde konuya bakıldığında tarihî tecrübe şunu göstermiştir ki, ötekileştirme, kendinden saymama veya dinin dışına çıktı, küfre düştü gibi kabuller, toplumun huzuruna değil tam tersine huzursuzluklarına neden olmuştur. Eirçok fırkanın kendileri gibi düşünmeyenleri tekfir etmesi, muhataplarını küfre nispet etmeleri, onlarla olan mücadeleyi çok farklı boyutlara taşımalarına hatta öldürülmelerinin dini bir zaruretmiş gibi algılanmasına neden olmuştur. Bu kabuller Müslüman toplumların arasında katliamlara neden olmuştur. Bu şekildeki bir toplumsal algının diğer din mensupları tarafından istismar konusu edildiği, tahrik edilerek birçok kargaşaya ve bazı toplumlarda iç savaşlara neden olduğu da görülmektedir.

Hanefî-Mâturîdî gelenekten gelen, iman - amel ayrımının bu konuda birçok istismar ve tahriklerin önünü kapatması açısından çok önemli olduğunu düşünüyoruz. Öyle görünüyor ki bu anlayış, İslam toplumunun barış ve huzuruna önemli katkılar sunmuştur. Bu şekildeki bir iman anlayışının Kuran ve sünnetin ortaya koyduğu bir anlayış olduğu Maturîdî'nin eserlerinde önemle vurgulanmaktadır.

Özellikle dünkü oturumda Atay hocanın temas ettiği sefilik; ki aslında makyaj yapılmış bir hariciliktir, bu gün İslam coğrafyasını tehdit eden önemli bir tehlikedir. Sefililiğin sadece iman amel konusu değil akıl nakil konularındaki anlayışları felsefe ve kelama hatta mantığa bakışları da en önemli güncel problemlerdendir. Çünkü bu tür anlayışa sahip olan insan grupları, çok basit nedenlerle kısa süre içerisinde manipüle edilebilirler. Diğer İslamî unsurlara zarar verebilirler. Günümüzde bu tür görüş sahibi gruplar sadece sefililer tarafından değil İslam'a ve Müslümanlara karşı olan birçok odaklar tarafından da desteklenmektedir. Ortadoğu'da yaşayan insanların mezhepsel kimlikleri öne çıkartılıp bu tür dışlayıcı söylemlerle bir mezhep çatışmasının planlandığı söylenebilir. Özellikle internet ortamında bu tür anlayışların konu edildiği çok sayıda sitelerin olduğu, bu anlayış üzerine yayınlanmış kitapların elektronik kopyalarının ücretsiz servis edildiği bilinmektedir. Siyasi olan bazı projeler kapsamında, bu tür yapılmalar muhtemelen kullanılacaktır.

Mâturîdî imanı kalbin tasdiki olarak görürken, amelsiz imanın geçerli olduğunu savunurken, imanın ve

amelin farklı şeyler olduğunu söylerken, onun bu söylemlerinden amelini mümin için önemsiz olduğu düşüncesi asla çıkartılamaz. Hatta amelsiz müminlerin ortaya çıkışının nedeni olarak görülmesi Mâturîdî düşünceye en büyük haksızlık olur. Zira Mâturîdî düşüncece amelini (ibadet ve muamelat) mümin için önemli ısrarla vurgulanmaktadır. Mâturîdî, Bakara 2/21 ayetini açıklarken orada geçen *يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ* ifadesini Allah'ı birleyiniz anlamında ele almaktadır. "Allah'a kulluk edin" emrini, söz olarak, amel olarak ve inanç olarak Allah'a kulluk edin şeklinde ele alır.²³ Mâturîdî, İnsan için şükürün gerekliliğine vurgu yapar ve bunları ayetlerle delillendirir. Şükür ise Allah'a iman ve ibadet etmek şeklinde açıklar.²⁴ Kulun şükretmesi gerektiğini ve bunun kulluğun bir gereği olduğunu belirten Mâturîdî, şükürün ise birçok şekilde yapılabileceğini bunlardan en önemlisinin ibadet etmek olduğunu açıkça söyler.²⁵

Taklidi İman

İman denildiği zaman öncelikle akla gelen inanılacak şeylerdir. İnanılacak şeylerin de doğru ve güvenilir bilgiye dayanması gerekir. Bu bilgilerin doğruluğunda şüphenin bulunmaması icap eder. İman tasdik olduğu için bir şeyin tasdik edilmesi öncelikle onun güvenilir bilgilerle doğrulanmasına dayanır.²⁶ Bu doğrulamanın da insanın bizzat kendisinde bulunması gerekir. Başkasının doğruladığı bir şey diğer kişinin tasdiki için yeterli olmaz. Eğer bunu yapmadan kabul edecek olursa buna taklit denir. Mâturîdî, körü körüne bir başkasını taklit ederek bir şeyin tasdik edilmesinin mazur görülmeceğine dikkat çeker.²⁷ Mâturîdî, bunu genel anlamda söyler fakat Peygamberlerin taklit edilmesini ise aslında peygamber olan zatın peygamber olduğuna dair kesin deliller getirmesinin gerekliliğine vurgu yaparak, bir kimsenin peygamber olduğunu kabul ettikten sonra onun dediklerini kabul etmenin körü körüne bir taklit olmadığını aslında o zatın peygamberliğini kabul etmenin temelde delile dayandığını söyler.²⁸

İmanın hakikati olan tasdikinin temelde bir delile ve istidlale dayanması gerekir. Mukallit kimselerin imanı da delil ve istidlâl den uzak olup sadece taklitle dayandığından sahibine bir faydasının olduğu söylenebilir. Tasdikinin hiçbir zorlama olmadan kişinin kendi iradesi ile bilgi ve düşünce temeline oturmuş olarak gerçekleşmesi gerekir.²⁹

Mâturîdî, hakiki imanın ancak akletmek suretiyle gerçekleşeceğini, imanın güzelliklerinin ve ne olduğunun ancak akli kullanarak ve tefekkür ile olacağını

söyler. Böylesine bir imana sahip olan kimselerin imanını hiçbir zaman ve şartlarda terk etmeyeceğini ve güçlü bir imana sahip olacağını belirtir. Fakat taklit yoluyla inanan bir kimsenin imanının hakiki iman olmadığını, böylesi bir imanı sürdürmesinin zor olduğunu belirtir. Bu konuda taklidin bir mazeret olamayacağını ve insanın mutlaka neye inandığını sorgulamak suretiyle araştırması gerektiğine vurgu yapar.³⁰

Bazı araştırmalarda “Mâturîdî, eserlerinde açıkça taklidi imanın geçersizliğini ifade etmemiştir. Bu nedenle onun bu konudaki yaklaşımını imanın sağlam ve kâmil bir iman olmadığı şeklinde anlamak gerekir” tarzında ifadeler rastlanmaktadır.³¹ Bu tür söylemler belki temkinli davranmak anlamında bir şeyler ifade edebilir fakat biz bu konuda Mâturîdî'nin ifadelerinin yeterince açık ve net olduğu kanaatindeyiz.

Mâturîdî'nin kendi eserlerinde, taklide dayanan iman hakiki bir iman olarak görülmeyip eleştirilmesine ve en kısa sürede tahkiki imana geçilmesine sürekli vurgu yapılmasına rağmen sonraki Mâturîdî âlimlerin birçoğu bu hususta esneklik gösterip mukallidin imanını geçerli bir iman olarak kabul etmişlerdir. Neseî'ye göre iman için gerekli olan nazar ve istidlal terk edilmiş olsa bile mukallidin imanı geçerlidir. İman, tasdikten ibaret olduğu için bu tasdik bir delile ve istidlale dayanarak elde edilmiş olması veya taklit suretiyle oluşmuş olması önemli değildir. Neseî'ye göre önemli olanın iman hakikati olan tasdik oluşmuş olmasıdır. Bu nedenle mukallitte de bu tasdik olduğu için taklidi iman geçerlidir.³²

Bu hususta yine mukallidin imanını geçerli gören Pezdevî de aynı gerekçeye dayanır. İmanda tasdik oluşmuş olması önemlidir. Bu tasdik nasıl oluştuğu önemli değildir der. Bunu şöyle bir örnekle açıklamaya çalışan Pezdevî der ki; hidayet yoluna giren kimsenin nasıl girdiği önemli değildir önemli olan o yola girmiş olmasıdır. Delil ve istidlal ile girenler de taklit yoluyla girenler de neticede aynı yola girmiş olduklarından doğru yoldadırlar.³³

Mâturîdî sonrası kelamcılarının bu görüşlerinin temelinde baktığımız zaman önemli olanın tasdik oluşmuş olması olarak öne çıkıyor. Taklit yoluyla bu tasdik oluştuğunu söylüyorlar. Bu tasdik nasıl oluştuğu üzerinde durmuyorlar. Tasdik aslında bir kalp onayı olması açısından takitle bunun ne kadar gerçekleştiği tartışılmalıdır. Mâturîdî, özellikle taklit yoluyla tasdik oluşamayacağını vurguluyor. Taklit yoluyla gerçek anlamda bir tasdik oluşmadığından taklidi imanı yeterli görmüyor. İmanda asıl olan tasdik ancak tahkik yoluyla oluşabileceğini savunuyor.³⁴

Sonuç

Mâturîdî'nin iman anlayışına genel anlamda baktığımız zaman, kendisini Müslüman gören tüm unsurları kucakladığını, ayrılık ve dışlamacılığı değil, birlik ve beraberliği öncelendiğini görmekteyiz. Müslüman toplumların arasında cereyan eden ve çok derin izler bırakan birçok hadisenin temelinde ötekileştirme ve kendinden görmeme anlayışlarının yattığını söylemek mümkündür. İşte bu açıdan baktığımız zaman Mâturîdî'nin ve daha birçok İslam düşünürünün iman hakikati konusundaki yaklaşımlarının önemi anlaşılmaktadır.

İmanın hakikatinin ne olduğuna dair bu yaklaşım, Kur'an bütünlüğü içerisinde değerlendirildiği zaman, aslında Kur'an'ın öngördüğü bir yaklaşım olduğunu söylemek zor olmasa gerektir. Kur'an'a parçacı yaklaşımlarla bakıldığında veya Kur'an'a kendi bütünlüğü içerisinde bakılmadığı zaman, iman birçok yönünün öne çıkarılması mümkün olabilmektedir. Fakat bu tür yaklaşımlar birçok yanlış ve de kötü maksatlı düşüncelerin oluşumunu kolaylaştırmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Dolayısıyla Mâturîdî'nin iman hakikatinin ne olduğuna dair görüşü, Kur'an'a dayanan bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle de tarihte birçok kargaşanın ve çekişmelerin önüne geçerek birleştirici ve her türlü İslâmî unsurları içerisine alan bir görev icra ettiğini söylemek mümkündür.

Mâturîdî'nin iman anlayışı amelî öteleyen veya ikincil plana iten bir anlayış değildir. Onun amel konusundaki yaklaşımlarına baktığımız zaman amelin önemine oldukça çok vurgu yapıldığı görülmektedir. Mâturîdî, şükürün en önemli unsurlarından birinin amel-i sâlih olduğunu her fırsatta dile getirir.

Taklid konusunda, Mâturîdî körü körüne başkasına uymanın kabul edilemeyeceğini savunur. Kur'an'da çokça vurgulanan tefekkür, tezekkür, tedebbür, teakkül gibi kavramların tahkiki ifade ettiğini belirtir. İnsanların araştırarak kalbi tatminle imanlarını şekillendirmeleri gerektiği üzerinde durur. Taklidi iman sürdürülmesinin imkânsız olduğunu bir insanın ömrü boyunca inandığı şeylere neden inandığını kendisine sormamasının kabul edilemez olduğuna vurgu yaparak tahkiki iman önemi üzerinde durur. Mâturîdî'nin bu yaklaşımı İslam dünyasını içerisinde buldukları taklitten kurtulup gelişmesi, bir şeyler üretmesi, tüketici toplum olmaktan kurtulup, üreten toplumlar olmaları için oldukça önemli bir yaklaşımdır.

Dipnotlar

- 1 Mâturîdî, E, (2005), *Tevîlâtü'l-Kuran*, İstanbul, Mizan Yayınevi, IV,227.
- 2 Mâturîdî, E, (2005), IV, 228.
- 3 Mâturîdî, E, (2005), IV, 227.
- 4 Bakara 2/8-9.
- 5 Mâturîdî, E, (2005), I, 35
- 6 Maide 5/41
- 7 Mâturîdî, E, (2005), IV, 227
- 8 Nahil 16/106.
- 9 Bkz. Mâturîdî, E, (2005), VIII, 197 vd.
- 10 Hucurat 49/14.
- 11 Mâturîdî, E, (2005), XIV,78 vd.
- 12 Bkz. Mâturîdî, E, (2003), *Kitâbü't-Tevhîd*, Nşr. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi, Ankara, İSAM Yayınları, s.608.
- 13 Nahil 16/106.
- 14 Mâturîdî, E, (2003), s.607; Bkz. Mâturîdî, E, (2005), VIII, 197.
- 15 Mâturîdî, E, (2003), s.611.
- 16 Saff 61/2-4.
- 17 Tevbe 9/38.
- 18 Nisa 4/75.
- 19 Hadid 57/16.
- 20 Mâturîdî, E, (2003), s.609,610.
- 21 Bakara 2/44.
- 22 Mâturîdî, E, (2005), I/116.
- 23 Mâturîdî, E, (2005), I, 56.
- 24 Bk. Mâturîdî, E, (2005), I,274; II, 404; XI, 412.
- 25 Mâturîdî, E, (2005), II, 404.
- 26 Bu konuda geniş bilgi için Bk. Özcan, H, (1993), *Mâturîdî'de Bilgi Problemi*, İstanbul, s. 131 vd.
- 27 Mâturîdî, E, (2003), s.4.
- 28 Bk. Mâturîdî, E, (2003), s.4-5
- 29 Bk. Yeprem, M. S. (1984), *İrâde Hürriyeti ve İmâm Mâturîdî*, İstanbul, s. 311vd.
- 30 Mâturîdî, E, (2005), II.373;VIII.198-199.
- 31 Geniş bilgi ve örnek için bk. Alper, H, (2013)*İmâm Mâturîdî'de Akıl-Vahiy İlişkisi*, İz Yayıncılık, İstanbul, s.171.
- 32 Neseî, E, (1993), *Tabsiratü'l-Edille*,Nşr. Hüseyin Atay, Ankara, I,38 vd.
- 33 Pezdevî, E, (1980), *Ehl-i Sünnet Akaidi*, İstanbul s. 219.
- 34 Bk.: Mâturîdî, E, (2005), II. 373.

Kaynakça

- Alper, H, (2013) *İmâm Mâturîdî'de Akıl-Vahiy İlişkisi*, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Mâturîdî, E, (2003), *Kitâbü't-Tevhîd*, Nşr. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi, Ankara, İSAM Yayınları.
- Mâturîdî, E, (2005), *Tevîlâtü'l-Kuran*, İstanbul, Mizan Yayınevi.
- Neseî, E, (1993), *Tabsiratü'l-Edille*,Nşr. Hüseyin Atay, Ankara, Diyanet işleri başkanlığı Yayınları.
- Özcan, H, (1993), *Mâturîdî'de Bilgi Problemi*, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Pezdevî, E, (1980), *Ehl-i Sünnet Akaidi*, İstanbul, Kayhan Yayınları.
- Yeprem, M. S. (1984), *İrâde Hürriyeti ve İmâm Mâturîdî*, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları.